

”... Hvis man er sur, så er det ikke sjovt at have time, og hvis man er glad, så er det sjovt at have time ...”

Perspektiver på samarbejde mellem skole,
fritidshjem og fritidsklubber Fredensborg
Kommune i lyset af skolereformen

En inspirativ evalueringsrapport

Center for
Ungdomsstudier

© Copyright: Tekst, CUR

Fotos:

Taget af fritidshjem- og fritidsklubmedarbejdere i
Fredensborg Kommune

Tekst må gerne gengives med kildeangivelse.

Tekst:

Noémi Fodor Rasmussen, antropolog & Søren
Østergaard, ph.d., Center for Ungdomsstudier

Layout:

Noémi Fodor Rasmussen

Redaktion:

Fredensborg Center for Skole og Dagtilbud, Pæ-
dagogisk konsulent Jette Kyhl og Solveig Ryel

Udgivet af:

Fredensborg Kommune, Egevangen 3B, 2980
Kokkedal.

Februar 2014

Tryk:

Fredensborg Kommune

Oplag:

300

Alle navne på børn, som er gengivet i rapporten,
er fiktive.

Hvis man ønsker mere information om de konkrete projekter, kan man henvende sig til pædagogisk konsulent i Fredensborg Kommune, Jette Kyhl.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
En kort læsevejledning	4
2."Vi spiller børn og unge gode til resten af livet" – men banen vi spiller på har ændret sig! – intro til et projekt.....	5
3. At udvikle livsduelige børn i en globaliseret verden – et bud på et "pædagogisk DNA" for fritidshjem og klubber i Fredensborg Kommune	8
4. Erfaringer fra en række udviklingsprojekter.....	12
4.1. Trivselsagenter i frikvarteret - Fritidshjem og fritidsklubber i skolegården.....	13
4.2. "Fokus på at få fællesskabet til at fungere" – trivsel på programmet!	17
4.3. "Det er fedt at lave noget sammen, og så lærer vi også noget" – Forpligtende fællesskaber og supplerende undervisning.....	22
4.4. Opsamling på læringspointer fra projekterne	25
5. Så er den gal igen.... Perspektiverende outro.....	27

1. Indledning

Folkeskolereformen sender et klart signal om, at man – fra det politiske niveau – ønsker udvikling af såvel rammer som indhold i Folkeskolen – og så er det så op til ”praktikerne” – ledere, lærere, pædagoger og andre ”eksterne” samarbejdspartnere at skabe de konkrete forandringer.

Det er naturligvis en kompliceret proces at implementere reformens tænkning ind i institutioner kendetegnet ved særdeles stærke faglige traditioner og dybt forankrede lokale kulturer, men det er den udfordring, som politikerne har stillet ledere, lærere og pædagoger over for - I skal selv få det til at fungere lokalt.

Det har været en god oplevelse at opleve, hvordan man i fritidshjem- og klubber i Fredensborg Kommune – efter lidt naturlig indledende besindelse på indholdet af reformen og konsekvenserne – med energi og stor kreativitet har kastet sig ud i projektet med, hvordan man som institutioner kan bidrage til at skabe en skoledag, hvor **eleverne lærer mest muligt!**

Der er tre overordnede målsætninger med denne såkaldte ”inspirationsrapport” – nemlig:

- at introducere til den faglighed, som kendetegner fritidshjem og klubber
- at redegøre for effekten af en række ”skole-fritidshjem-klub”-udviklingsprojekter, som fritidshjem og klubber valgte at tage initiativ til at iværksætte i efteråret 2013.
- at pege på en række områder, hvor det forekommer helt naturligt, at pædagoger er med til at udforme en spændende og meningsfyldt skoledag for ALLE elever.

Håbet er, at rapporten kan medvirke yderligere til at styrke såvel kvaliteten som kreativiteten i det allerede eksisterende gode samarbejde mellem skoler, fritidshjem og klubber – et samarbejde, hvor man i et spændingsfyldt krydspres mellem kultur, professioner, faglighed og eksterne ”krav” skal skabe de bedst mulige rammer, der sikrer, at eleverne ikke blot undervises, men reelt også oplever, at de lærer noget!

En kort læsevejledning

Når vi kalder det ”inspirativ evalueringsrapport” er det fordi, der ikke er tale om en evalueringsrapport i traditionel forstand. Udgivelsen er mere tænkt som en rapport, der kan være med til at stimulere kreativiteten, når det gælder det fremtidige samarbejde mellem skoler, fritidshjem og klubber.

Dette betyder naturligvis også, at rapporten har flere målgrupper for øje – og dermed giver det også god mening med en kort læsevejledning:

- Hvis du er skoleleder eller lærer, kan du med fordel læse side 12-28, der har fokus på det konkrete samarbejde mellem lærere og pædagoger
- Hvis du er leder eller medarbejder i et fritidshjem eller klub, giver det også god mening at læse side 12-28 – og side 8-11 ”hvis du vil vide mere”.
- Hvis du er forældre til et barn i enten fritidshjem eller klub, giver det god mening også at læse side 8-11, hvor du kan læse mere om, hvad det egentlig er, dit barn får ud af at gå i fritidshjem eller klub – udover at det selvfølgelig er sjovt!

Tak til...

- De elever, lærere og pædagoger, der har brugt tid på at være med i de konkrete udviklingsprojekter.
- Medarbejderne i både fritidshjem og klubber – det har været en fornøjelse at arbejde sammen med jer! – og fortsat god arbejdslyst med jeres vigtige projekt med at gøre børn og unge klar til resten af deres liv!
- Projektgruppen for gode input.
- De pædagogiske konsulenter – det har været en fornøjelse ...

Noémi Foder Rasmussen & Søren Østergaard

Center for Ungdomsstudier

2. "Vi spiller børn og unge gode til resten af livet" – men banen vi spiller på har ændret sig! – intro til et projekt

"Vi spiller unge gode til resten af livet" var overskriften for det ret ambitiøse udviklingsprojekt, som Fredensborg Kommune og CUR i december 2012 besluttede at samarbejde omkring. Afsættet for projektet var et ønske om at gøre nogle i forvejen ret velfungerende fritidshjem og klubber endnu bedre – eller udtrykt lidt anderledes: At blive mere skarpe på "projektet anno 2013".

Mere konkret var målsætningerne med projektet:

- Udvikling af et fælles DNA i Fredensborg Kommune, der sikrer, at alle medarbejdere er fortrolige med "projektet" – og kan kommunikere dette på en måde, der kan forstås af "eksterne samarbejdspartnere" – såvel nuværende som kommende forældre til børn i fritidshjem, klubber, foreninger, medier m.v.
- At udvikle funktionelle modeller for samarbejde med skoler, foreningslivet m.v.
- Udvikling af attraktive miljøer, der spiller børn og unge gode til resten af livet.
- At få skrevet og formidlet en række gode historier, der medvirker til at profilere fritidshjem og klubbers arbejde i Fredensborg Kommune.

I de første måneder af 2013 blev alle fritidshjem og klubber besøgt med henblik på aftaler omkring udviklingsprojekter, der blev foretaget antropologiske feltstudier, lagt planer for kompetenceforløb, afholdt møder med projektgruppen, aftalt en proces omkring arbejdet med at udvikle et KlubDNA, den første medarbejdersamling løb af stablen m.v. – og så ændrede dagsordenen sig pludselig!

Konkret var der en række forhold udenfor fritidshjem og klubber, der gjorde, at projektet gik fra at have fokus på "udvikling" til i stedet at have fokus på hvordan vi undgår det, man lidt poppet kunne kalde "afvikling".

Lærerlockouten i april betød, at mange af de udviklingsprojekter, der var aftalt, var vanskelige at få iværksat, fordi der enten var for mange eller ingen børn i fritidshjemmene eller klubberne. Da konflikten ophørte i slutningen april og situationen "normaliserede" sig mht. fremmøde, stjal debatten omkring skolereformen dagsordenen.

Dette betød, at projekter omkring "etablering af forpligtende fællesskaber", "progression i aktiviteterne", "strukturerede frirum", "intergenerationelle fællesskaber", samarbejde med foreningslivet m.v. – set i lyset af en skolereform, som i nogen grad fjerner grundlaget for fritidshjem- og klubvirksomhed, som vi kender den – i nogen grad måtte vige for en anden og vigtigere dagsorden, som "området" selv valgte at sætte.

Når forandringens vinde blæser, kan man grundlæggende set agere på 2 måder: Søge i skjul og håbe på, at det går over, og at alt bliver som det plejer – eller spille sig på banen og være med til at fylde det "tomrum", der altid opstår, når store reformer, kendetegnet ved generelle udmeldinger, skal implementeres i praksis.

I fritidshjem og klubber valgte man, med afsæt i en ny virkelighed, at den planlagte videreførelse af forårets udviklingsprojekter i en version "2.0" i efteråret 2013 blev erstattet af projekter med et fokus på at skrive en såkaldt "funktionel historie" med skolerne. Mere konkret betød det, at man valgte at prioritere følgende temaer:

- Udviklingen af et fælles KlubDNA, som skal sikre, at klubberne arbejder i en fælles retning, samt sikre at medarbejderen i mødet med andre fagligheder har sprog for sin egen faglighed.
- Etablering af en række samarbejdsprojekter med skoler med henblik på at anvise konkrete muligheder for samarbejde mellem skole, fritidshjem og klubber, når skolereformen implementeres 1. august 2014.

Den konkrete konsekvens af disse valg var følgende:

- Der blev nedsat en hurtigt arbejdende "DNA-gruppe".
- Fokus i medarbejdersamlingerne blev på indholdet i skolereformen, mulige konsekvenser for klubberne, samt en introduktion til meget konkrete redskaber, der kunne medvirke til at kvalificere fritidshjem- og klubbernes arbejde med at dokumentere effekterne af deres samarbejdsprojekter med skolerne (forskellige evalueringdesigns m.v.)
- At alle fritidshjem og klubber blev **pålagt** at iværksætte et samarbejdsprojekt med lokale skoler.

Fra samarbejde til samarbejde i lyset af skolereformen

Efter lidt naturlig famlen er fritidshjem og klubber kommet i gang med opgaven – nogle er kommet længere end andre – men alle har fået funktionelle erfaringer omkring det at arbejde sammen med skolen omkring konkrete projekter *i lyset af skolereformen* – og den tilføjelse er vigtig!

En del af institutionerne havde allerede et fint samarbejde med de lokale skoler, men skolereformen har betydet, at rammerne for dette samarbejde har ændret sig – og det er ikke alle steder, at samarbejdet opleves lige enkelt.

Medarbejderne i fritidshjem og klubber er som faggruppe blevet udfordret i forhold til, at de i mødet med andre professioner skal være gode til at formulere, hvad de kan! De skal ind på en arena, hvor det ikke er fritidspædagogik og lysten, der kun driver værket, men fokus på læring, didaktik og pligt.

Hertil kommer, at de skal arbejde sammen med en faggruppe – lærerne – der selv er under pres! Sammen skal de to faggrupper udvikle et fælles sprog og referencerammer, og der skal findes funktionelle modeller for, hvordan medarbejdere i fritidshjem og klubber i praksis kan supplere læreren og være med omkring "understøttende" undervisning. Set udefra virker projektet ikke helt enkelt.

Når kulturen bliver udfordret

Hvis man arbejder i et fritidshjem eller en klub, som igennem mange år har udviklet en bestemt kultur, der skaber trygge pejlingspunkter i hverdagen, kan det i udgangspunktet virke noget intimiderende pludselig at skulle til at agere på helt andre arenaer, hvor man møder andre kulturer og en anden faglighed.

Set i lyset af dette er det derfor særdeles positivt, at alle institutioner har valgt at indlede samarbejdsprojekter med skolerne, fordi det betyder, at man er med til – på såvel kort som lidt længere sigt – at skrive dagsordenen i forhold til implementering af skolereformen i Fredensborg Kommune.

I denne proces ligger der nogle unikke muligheder for at udvikle fritids- og ungdomspædagogikken som profession – og samtidig også en mulighed for at være med til at spille en langt større rolle for børn og unge end dem, der aktuelt kommer i fritidshjem og klubber, "gode til resten af livet" – ikke mindst de 40 pct., der kæmper med motivationen og de 20 pct., der ikke får en ungdomsuddannelse. Der er næppe tvivl om, at specielt disse børne- og ungdomssegmenter vil profitere af, at møde andre tilgange til læring og blive introduceret til andre læringsarenaer end dem, de er vant til!

Fra evaluering til inspirations katalog – en intro til indholdet

Det ændrede fokus i projektet har, som tidligere nævnt, betydet et lidt ændret fokus i den afsluttende rapport. I stedet for en evaluering af processer, medarbejdersamlinger m.v. har projektgruppen og CUR vurderet at det var vigtigt at få afsluttet udviklingsprojekterne med et produkt, der kunne medvirke til at stimulere fritidshjem og klubbens fremadrettede arbejde med at "finde sig selv" i lyset skolereformen.

Vi har derfor valgt, at rapporten falder i tre dele:

At udvikle livsduelige børn i en globaliseret verden – et bud på et ”pædagogisk DNA” for fritidshjem og klubber i Fredensborg Kommune

I dette afsnit vil der blive introduceret til den pædagogiske faglighed, som medarbejderne er eksperter i i skolen, samt hvad fritidshjem og klubber som ”arbejdsform” kan i mødet med børn og unge.

Erfaringer fra en række udviklingsprojekter

I dette afsnit redegøres der for de erfaringer, fritidshjem og klubber har fået i mødet med skolen – samt hvordan såvel elever som lærere forholder sig til, at medarbejderen har taget springet fra krea- og computerrummet til skolearenaen.

Så er den gal igen ... Perspektiverende outro

En perspektiverende opsamling med såvel nogle af de ”opmærksomhedspunkter” som ”læringspunkter”, der kan udtrækkes af projektet.

Den bane, som medarbejderne i fritidshjem og klubber spiller på, har i nogen grad ændret sig, men som det forhåbentlig vil fremgå af det følgende, så er medarbejderne også rigtig gode, når de spiller på ”udebane” – og denne evne til omstillingsparathed bliver der næppe mindre brug for i de kommende år!

3. At udvikle livsduelige børn i en globaliseret verden – et bud på et ”pædagogisk DNA” for fritidshjem og klubber i Frelid Kommune

Erfaringer fra modersmålsundervisningen indikerer ret klart, at det er vigtigt at mestre sit eget sprog, hvis man skal lære et nyt sprog. Hvis man overfører denne analogi til det aktuelle samarbejde med lærerne, giver det god mening, at man som medarbejder i fritidshjem/klub bliver bedre til at mestre sit eget sprog, før man skal ud og agere på en arena, hvor sproget er anderledes, og hvor målsætningen ideelt set er, at de to sprog og fagligheder udfordrer og kvalificerer hinanden.

I forbindelse med vores indledende besøg i fritidshjem og klubber, stillede vi ofte spørgsmålet: Hvad er ”projektet” med de børn og unge, der kommer i jeres institution? Vi bad medarbejderne om at svare på spørgsmålet i en form, de formodede også ville være forståelig uden for fritidshjems- og klubverdenen.

Som oftest var tilbagemeldingen noget ”vag”. Sat på spidsen var udmeldingen ofte: ”Vi kan noget med børn og unge”. Når vi spurgte ind til dette ”noget”, var svarene ofte ret ”uldne”.

I fritidshjem og klubber har man naturligvis løbende drøftet ”projektet”, men det markante fokus på praksis – det konkrete møde med børn og unge i hverdagen – har betydet, at man ikke altid har været gode til at sætte ord på, hvad der egentlig er det ”pædagogiske projekt”, og specielt har man ikke været gode til at formulere projektet, så det også gav mening uden for fritidshjems- og klubverdenen.

Udsagnet ”vi kan noget med børn og unge” risikerer at komme til kort i mødet med fagplaner, konkrete læringsmål m.v. Set i lyset af dette har en del af udviklingsprojektet derfor haft fokus på at blive klogere på, hvad såvel fritidshjemmet som klubben som arbejdsform kan i forhold til børn og unge, samt hvilke konkrete kompetencer medarbejderne oplever at kunne udvikle hos det enkelte barn.

Oftentimes er der jo reelt tale om kompetencer, der i vid udstrækning er ”understøttende” i forhold til de ”fagfaglige” kompetencer, som skolen har i fokus – og dermed kompetencer, der giver god mening at bringe ind i klasselokalet.

Urtehaven, rollespil og mentorordninger – DNA i teori og praksis

Meningsfyldte fritids- & klubpædagogiske byggeklodser udvikles ikke i ”akademiske laboratorier”, men i dialog med fagfæller, andre professioner og ”virkeligheden” – forstået som fritidshjems og klubbers daglige møde med børn og unge.

Med afsæt i dette valgte vi, at DNA-processen skulle være en god vekselvirkning mellem drøftelser og konkrete projekter, hvor begreberne blev prøvet af i praksis.

I praksis betød det, at:

- Der blev nedsat en gruppe, som skulle arbejde med et udkast til et pædagogisk DNA
- Der blev afviklet ”stormøder”, hvor samtlige medarbejdere havde mulighed for at komme med input
- Der blev iværksat en række udviklingsprojekter, som havde til hensigt at afprøve en række såkaldt ”fritidshjem og klubpædagogiske” teser for at se, om de fungerede i mødet med virkeligheden

Med afsæt i ønsket om at afprøve de ”fritidshjem og klubpædagogiske” teser blev der iværksat projekter med bl.a. følgende fokusområder:

- **Fritidshjem og klub som et forpligtende fællesskab:**

Med afsæt i ønske om at skabe trygge rammer samt sikre progression i aktiviteterne arbejdede en del fritidshjem og klubber med at etablere "faste forløb". Ideen var, at man meldte sig til et forløb over en længere periode – f.eks. ti uger - hvilket betød, at børnene vidste, hvad de skulle, når de kom i fritidshjem eller klub, samt at medarbejderne hele tiden kunne arbejde med at udvikle på aktiviteterne, fordi de arbejdede med den samme gruppe børn over længere tid. Modellen blev anvendt i forbindelse med urtehaveprojekter, rollespil, idrætsaktiviteter m.v.

- **Fritidshjem og klub som et intergenerationalt fællesskab:**

Børn og unge vokser i vid udstrækning op med jævnaldrende, der har de samme spørgsmål og søger de samme svar. Med afsæt i denne viden udviklede et fritidshjem projektet "Storeven-Lilleven", hvor "ældre" medlemmer (2.-3. klasse) fungerede som mentorer for de yngre (0.-1. klasse). Tanken var, at de "ældre" skulle guide de "nye" medlemmer i forbindelse med, at de begyndte på fritidshjemmet, men også at etablere "legerelationer" på tværs af alder.

- **Fritidshjem og klub som et rum for refleksion:**

Børn og unge vokser i vid udstrækning op i en beskrivende "like it"-kultur. Tanken var at koble konkrete aktiviteter sammen med et mere systematisk fokus på lidt "tungere" spørgsmål omkring krop, selv-værd, mode, ensomhed, relationer. Modellen blev bl.a. anvendt i forbindelse med aktiviteter i krea-rummet samt drenge- og pigegrupper.

I alt blev der i foråret iværksat 16 udviklingsprojekter, der kom til at udgøre en væsentlig inspiration til formuleringen af, hvad fritidshjem og klub *kan* som arbejdsform. Det foreløbige resultat af dette arbejde vil blive præsenteret i det følgende.

Fritidshjem og klubben som "arbejdsform"

Der sker mange ting i mødet mellem børn, unge og voksne i en ramme, hvor fritidslivets primære motivationsfaktor er: "Hvad har jeg lyst til at lave"? – i modsætning til rammer, hvor krav og konkurrence skriver dagsordenen.

I det følgende vil vi kort skitsere en række vigtige kendetegn ved arbejdet i fritidshjem og klubber i Fredensborg Kommune:

Fritidshjemmet og klubben er mere end et traditionelt fritidstilbud

Set udefra kan fritidshjem og klubber virke som et ret traditionelt fritidstilbud, hvor man – på linje med andre fritidstilbud – tilbyder børn og unge meningsfyldte fritidsaktiviteter. Og det er fritidshjem og klubber også, men de er også meget mere end det!

Fritidshjem og klubber er nemlig også stedet, hvor børn og unge møder fagligt dygtige voksne, der med afsæt i en konkret viden omkring børn og unges livsvilkår, spiller sig på banen i børns og unges liv. Det gør de voksne i forbindelse med samværet om aktiviteter og ved at stille de spørgsmål, de godt ved, der ikke bliver stillet andre steder!

I fritidshjemmet og klubben introduceres børn og unge til et unikt, struktureret frirum

Fritidshjem og klub udgør reelt et *unikt, struktureret frirum, der understøtter uformelle læreprocesser og intergenerationelle fællesskaber*. Det tilvejebringer en række individuelle, sociale og faglige kompetencer, som dels er med til at understøtte læringsprojektet på andre områder i børn og unges liv, dels er med til at udvikle evnen til at navigere på egen hånd i en stadig mere kompleks verden.

Fritidshjemmet og klubben som et rum for refleksion

Uddannelsesforskere peger på vigtigheden af, at børn og unge ikke blot kan beskrive, hvad der sker i deres liv, men også har en vis forståelse for, hvorfor ting sker! Denne analytiske evne udvikles,

når mennesker omkring dem stiller de gode spørgsmål: "Hvad gjorde det ved dig"? "Hvad tænkte du om det"? osv. Spørgsmål, som ikke altid bliver stillet af jævnaldrende, der tumler med de samme spørgsmål, men som i fritidshjem og klub stilles af *professionelt nysgerrige voksne*, der tør stille de spørgsmål, som andre ikke stiller!

Fritidshjemmet og klubben udgør potentielt en unik ramme omkring børn og unges liv!

I fritidshjem og klub møder børn og unge *voksne, der ikke "har noget" på dem*, forstået på den måde, at de voksne ikke giver karakterer, udbetaler lomme penge eller afgør, om de skal på 1. eller 2. holdet m.v. Men de møder voksne, der gerne vil og kan noget med børn og unge!

I fritidshjemmet og klubben møder børn og unge voksne, der er eksponenter for en intentionel praksis

I fritidshjemmet og klubben møder børn og unge voksne, som er eksponenter for en intentionel praksis, og som udfordrer til refleksion og skaber rammer for, at børn og unge kan indgå i nye fællesskaber og afprøve nye aktiviteter.

Med andre ord *udfordrer fritidshjem og klub børn og unge til at komme ud af deres komfort-zoner. Noget, der godt kan være vanskeligt i en periode af ens liv, hvor man oplever et stadig større eget ansvar* for at lykkes og dermed ofte opsøger det trygge.

Hvad menes der med "voksne, der er eksponenter for en såkaldt "intentionel praksis"?"

Begrebet "intentionel praksis" betyder blot, at man som medarbejder udvikler sin pædagogiske praksis med afsæt i en konkret viden om det overordnede pædagogiske projekt. Man spiller således ikke "blot" rollespil – man spiller med en intention.

I det følgende vil der blive introduceret yderligere til, hvad det er for nogle voksne, børn og unge møder i fritidshjem og klubber i Fredensborg Kommune – og som de også i fremtiden kommer til at møde på kommunens skoler.

Voksne der ved, hvad de vil, og gør det, de skal (i forhold til kerneopgaven – børn og unge)

Hvordan gør vi det i praksis? (Hvilke voksne er det, vi gerne vil være?)

- Vi vil skabe trygge rum
- Vi vil modellere det, vi beder børn om at gøre! (Vi skaber rammer og understøtter det vi vil.)

Hvad kræver det af kompetencer, evner og færdigheder hos den voksne?

- Relationskompetence
- Evnen til at lede

Voksne der skaber refleksionsrum, hvor børn bliver udfordret på, hvad der betyder noget for dem og hvorfor!

Hvordan?

- Ved at indtænke aktiviteter, der gør det naturligt at drøfte "store" temaer

Hvad kræver det af kompetencer, evner og færdigheder hos den voksne?

- En vilje til at være professionelt nysgerrig!

Voksne der skaber forstyrrelser og udfordrer børn og unge, så de får mulighed for at opleve nye sider af sig selv

Hvordan?

- At vi insisterer på, at man siger nej til det, man kender og ja til det nye.

Hvad kræver det af kompetencer hos den voksne?

- At vi selv tør lade os forstyrre
- At vi er nysgerrige!
- At vi tør bevæge os ud af vores komfort-zone

Voksne der ønsker at give børn og unge en oplevelse af, at det giver mening at engagere sig. Der skal være mening i handling.

Hvordan?

- Strukturer der gør det naturligt at inddrage børn og unge i beslutninger
- Træne børn og unge i beslutningsprocesser og evnen til dialog/debat

Hvad kræver det af kompetencer hos den voksne?

- At vi tør afgive magt/kontrol

Voksne der støtter børn og unge i at udvikle deres forudsætninger for læring – med andre ord: lærer at lære!

Hvordan?

- Læringsmål for alle aktiviteter
- Tilrettelægger forløb, der understøtter børnenes forudsætninger for læring

Hvad kræver det at kompetencer/evner hos den voksne:

- Viden om forskellige læringsstrategier
- Kendskab til den givne børnegruppe

Voksne der ser børn og unge med "andre øjne" i såvel selvvalgte og de fastlagte aktiviteter

Hvordan?

- Aktiviteten er vigtig i sig selv – men har også til formål at tilvejebringe et flerdimensionelt syn på børn og unge!

Hvad kræver det af kompetencer hos den voksne?

- At vi kan "se" – herunder det som øjet ikke ser!

Det er DET, som er vores egentlige projekt, og det er DET, vi kan!

Aktiviteter som musik, dans, kreative aktiviteter m.v. er ALDRIG et mål i sig selv, men et redskab til at hjælpe børn og unge med det vigtige projekt, det er at udvikle livsduelighed i forhold til at agere i en verden i forandring! Det er det projekt, som medarbejderne har som overordnet overskrift for deres arbejde i fritidshjem og klubber, og det er den faglighed, der udspringer af arbejdet med dette projekt, som de har at byde ind med i skolen!

En faglighed, der reelt kan være med til at understøtte skolens primære fokus på læring, men også en faglighed, der ikke blot kan understøtte, men også potentielt kvalificerer den faglighed, der pt. kendetegner skolerne i Fredensborg.

Medarbejderne i fritidshjem og klubber har potentielt en del at byde ind med, særligt i forhold til de 40 procent, der er demotiverede, og de 20 procent, der aldrig knækker uddannelseskoden! Når man igennem en årrække har arbejdet på at skulle "fastholde" medlemmer ved at igangsætte aktiviteter, der møder et behov hos det enkelte barn og den unge, har man som oftest en del erfaring i at arbejde med motivation, anderledes indlæringsformer og man ved, at man som medarbejder nogle gange er nødt til at "gå over punkt C" for at komme fra A til B – man har med andre ord en evne til at tænke ud af boksen!

Netop en funktionel evne til at kunne tænke ud af boksen i forhold til børn og unge, der ikke passer ind i skolens "begrænsende ramme" er noget af det, fritidshjem og klubber kan bidrage med i forhold til den vigtige opgave, det er at få de sidste 20 procent til at knække koden til uddannelsessystemet.

4. Erfaringer fra en række udviklingsprojekter

Da fritidshjemmene og klubberne blev bedt om at indlede et samarbejde med de lokale skoler, var der klubber og fritidshjem, som greb udfordringen med det samme – og som reelt blot fortsatte og optimerede på det samarbejde, de allerede havde med den eller de lokale skoler. For andre viste det sig lidt vanskeligere at komme i gang, hvilket dels skyldes manglende fælles historie med skolen, dels at medarbejderne var noget usikre på, hvad de reelt havde at byde ind med, men dels også, at skolerne var midt i en omstillingsproces og derfor ikke altid var så nemme at få lavet aftaler med m.v.

Efter lidt begyndervanskeligheder fik alle fritidshjem og klubber påbegyndt et samarbejde med skolen og for de fleste blev det også til konkrete projekter – og for langt hovedparten har det været en god oplevelse for såvel medarbejdere som lærere, men måske vigtigst af alt: Eleverne har sat stor pris på, at medarbejderne har gjort deres indtog i både skolegården, klasselokalet samt flyttet undervisningen ned i klubbens rammer.

I det følgende vil der blive redegjort for en række af de samarbejdsprojekter, som det på forholdsvis kort tid er lykkedes at få etableret mellem klub, fritidshjem og skoler.

4.1. Trivselsagenter i frikvarteret - Fritidshjem og fritidsklubber i skolegården

En betydelig del af elevers skoledag bliver brugt i skolegården, hvor de selv skal bestemme, hvordan de vil bruge deres tid. Frikvarterer bliver ofte omtalt positivt, og mange elever ser da også frem til denne tid på dagen. Men frikvarterer indbefatter også konflikter, tumult, usikkerhed om hvem man skal lege med, mulighed for at blive drillet, mobbet mv., der betyder, at frikvarterer ikke altid er en positiv pause fra undervisningen. Desuden kender både lærere og fritids- og klubmedarbejdere til uforløste konflikter, som bliver taget med ind i undervisningen og videre hen i fritidshjemmet eller klubben. En af udfordringerne med frikvarterer er få voksne til rigtig mange elever. Jonas fra 4 klasse udtrykker udfordringen på følgende måde:

"Fx ude på græsset, så er der altid nogen, som provokerer, og så kommer vi op at slås, men der er aldrig nogen gårdvagt".

(Jonas, 4. kl.)

De konkrete projekter

Med denne viden i baghovedet arrangerede en gruppe fritidshjem- og fritidsklubmedarbejdere på to forskellige skoler aktiviteter i det lange frikvarter, også kaldet spisefrikvarteret. Formålet med projekterne var at skabe bedre trivsel for eleverne, udtrykt i færre konflikter og flere fællesskaber med plads til alle, hvor den voksne sætter rammen.

På den ene skole skiftedes medarbejderne fra 3 fritidshjem og 1 klub til at arrangere aktiviteter for børnene. På den anden skole tilbød medarbejderne fra hhv. fritidshjem og klub flere forskellige aktiviteter på samme dag fordelt på skolens område. Medarbejderne kom kontinuerligt i 4-5 uger.

Eksempler på aktiviteter

- En stor legekasse med sjippetorve, kridt, kængurustylter mv.
- Basket
- Skov-stratego
- Kampelege
- Tegne
- Højtlesning
- Alternativ form for fodbold

"En bedre skoledag" – Børnenes perspektiv

Både elever og forældre giver udtryk for, at de voksenstyrede aktiviteter har haft en positiv påvirkning på elevernes trivsel. En forælder, hvis barn ikke er interesseret i at spille fodbold i frikvarterene, fortæller, *"Nu synes mit barn, at det er sjovt både at gå i skole og på fritidshjem, for nu er der noget andet at lave."* Udtalelsen indikerer, at muligheden for at foretage sig noget spændende i frikvarteret påvirker den samlede oplevelse af at gå i skole.

Voksenstyrede aktiviteter – et åbent fællesskab

Malthe fra 3. klasse er en dreng, som normalt har svært ved at finde nogle at lege med i frikvarteret. Han fortæller om medarbejdernes tilstedeværelse:

"Jeg var glad for, at de var der, for jeg spiller altid computer i frikvarteret, for jeg har ikke nogen at lege med, så derfor gik jeg over for at spille basket og den anden dag fodbold."

(Malthe, 3. kl.)

For Malthe betød de voksenstyrede aktiviteter, at det var nemt at være med i en aktivitet, hvilket han ellers oplever som udfordrende.

Nye relationer opstår

Andre børn fortæller også, at det kan være svært at finde ud af, hvem man skal lege med i frikvarteret. De begrundet det med, at de ikke kan blive enige om, hvad de skal lave. Simon fra 3. klasse fortæller, at de voksenstyrede aktiviteter er en hjælp, når en ven ikke gider det samme som ham, og fremhæver samtidig:

"Så fik jeg også prøvet noget nyt, og hvis Amalie fx var på mit hold, så lærte jeg, at hun kan være lige så sjov at lege med som Mads."

(Simon, 3. kl.)

Simons udtalelse indikerer, at når han deltog i aktiviteter uden sin gode ven, så lærte han de andre elever bedre at kende.

De ovenstående fortællinger illustrerer, at medarbejdernes styring af aktiviteter skabte – ud over muligheden for at prøve noget nyt – et rum, hvor det som barn var nemt at træde ind i fællesskabet, og hvor muligheden for at møde potentielle legekammerater var til stede, også når man kom alene. For medarbejderne var det vigtigste formål med aktiviteterne netop at skabe trykthed og fællesskab for alle elever.

En dreng i 2. klasse fremhæver desuden betydningen af, at vide *hvad* han skal foretage sig i frikvarteret, allerede inden klokken ringer ud.

"Det var rart, at de voksne var der, fx om mandagen så vidste jeg, at jeg kunne spurte ud på græsplænen, og så vidste jeg at der var skovstratego der."

(Christian, 2. kl.)

Børnenes tilbagemeldinger viser, at de voksenstyrede aktiviteter i frikvarteret er en god måde at begrænse kaos og uvisheden om, hvem og hvad der skal leges med, som en lang række børn oplever at frikvarteret indbefatter.

"Så driller de ikke så meget, for så ved de, at de voksne ser det" – voksenregler

Ovenstående citat er et udtryk for, at der desuden er stor enighed blandt børnene om, at det er noget andet med drillerier, når der er flere voksne tilstede i frikvarterne, som ikke mindst tager aktivt del i aktiviteterne. Simon og Mads forklarer:

"Fx nogen gange når vi spiller fodbold, så er der nogle drenge fra klassen, som siger, 'hej, hvorfor spillede du ikke bolden, det var en kæmpe chance, og du scorede ikke et mål'. Men så når der er voksne, så tør de ikke sige det, for så får de bare skæld ud."

(Simon, 3. kl.)

"Hvis der ikke er voksne, så siger de bare, der var ikke noget [der kan dømmes], men hvis der er en voksen, så siger de at der er frispark."

(Mads, 3. kl.)

Drengene giver udtryk for, at reglerne bliver overholdt, og der bliver talt pænere til hinanden, når der er voksne med til fodbold.

Casper er en dreng fra 1. klasse, der fortæller, at han altid oplever at blive drillet i frikvarteret. Han fremhæver her, hvordan det var anderledes, da han deltog i kampleg imens frikvarterprojektet stod på:

"Jeg bliver altid drillet."

- "Men hvad med da du var med til kampleg, blev du også drillet der?"

"Nej, for der var en voksen, der kunne se ned igennem hele salen, så der blev jeg faktisk ikke drillet."

(Casper, 1. kl.)

Børnene fremhæver her, at de under frikvarter-projektet oplevede, at medarbejderne satte spille-reglerne for spillet, men også på sin vis regulerede, hvordan man blev behandlet og talt til af de andre børn.

Udtalelserne indikerer, at det skaber tryghed blandt børnene, når de ikke selv har hele ansvaret for få spillet til at fungere.

Intentionelle medarbejdere – pædagogikken sættes i spil!

Flere medarbejdere fortæller, at de bevidst brugte tid på at gå rundt og "lure", om der var elever, som aktivt skulle inviteres med i en aktivitet.

En medarbejder fortæller:

"Der var en dag, hvor jeg spurgte en gruppe drenge, om de ikke ville være med til skov-stratego. Det ville de da gerne. Da kom der også en lærer over og sagde, "hvor var det godt, at du fik dem med, for det var lige ved at udvikle sig til ballade mellem dem."

(Fritidshjemsmedarbejder)

Eleverne omtaler medarbejdernes invitationer som en del af den positive oplevelse frikvarteret, var mens projektet fandt sted:

"Jeg synes også, at de tilbød os det. De stod ikke bare, de spurgte om man ikke havde lyst til at være med"

(Oliver 4. kl.)

Medarbejderne var også meget bevidste om at følge konflikter til dørs ved at løse dem på stedet og videreformidle situationen til relevante lærere.

Samlet set resulterede medarbejdernes tilstedeværelse og proaktive rolle i færre opståede og uforløste konflikter i skolegården, hvilket børnene har sat stor pris på.

"Hvis man er sur, så er det ikke sjovt at have time og hvis man er glad, så er det sjovt at have time"

Især børn fra mellemtrinnet har efterfølgende givet udtryk for, at færre konflikter i skolegården havde en betydning for deres undervisning. Pernille fra 4. klasse fortæller, at de færre konflikter betød, at hun ikke var helt så nedtrykt i timerne. Og Adam supplerer:

"Man hører ikke sådan rigtig efter, hvis man er sur, så tænker man kun på det, så når der er en voksen med, så bliver man ikke så sur".

(Adam 4. kl.)

Den øgede trivsel, som eleverne giver udtryk for, handler derfor ikke kun om sjovere og bedre frikvarterer, men også om en bedre skoledag, hvor det er nemmere at høre efter i timerne.

Tid til at undervise – lærernes perspektiv

Flere af lærerne har også bemærket effekten af medarbejdernes tilstedeværelse i frikvartererne. De fortæller, at de oplevede færre konflikter undervejs i projektet og tilsvarende en optræning af konflikter efter projektets afslutning.

En lærer fortæller det sådan:

"Der er en gruppe fodbold drenge, som har mange konflikter. Dem mærkede jeg ikke noget til, imens projektet stod på. Jeg havde derfor bedre tid til at undervise."

(Lærer)

Flere lærere har givet udtryk for, at de gerne så, at samarbejdet fortsatte, så deres tid igen kunne gå til at undervise frem for konfliktløsning.

Færre uforløste konflikter i fritiden – medarbejdernes perspektiv

Effekten af de færre konflikter har også været mærkbare i flere fritidshjem og fritidsklubber. En fritidshjemsmedarbejder fortæller:

"Vi mærker normalt rigtig meget til uforløste konflikter fra skoletiden her i fritidshjemmet. Vi kom til at snakke om det en dag, hvor vi havde rigtig mange børn, men der var ikke nogen konflikter – jeg skulle ikke løfte pegefingeren – så vi har kunnet mærke effekten her i huset."

(Fritidshjemsmedarbejder)

Skolelederne på de to skoler har vist stor interesse for projekterne, og i en samtale fortæller en skoleleder, at fritidshjem- og klubmedarbejdernes pædagogiske arbejde i frikvartererne tydeligt har skabt øget trivsel for eleverne. Han anser desuden et samarbejde med fritidshjem- og klubmedarbejdere som en vigtig del af den nye skolereform, hvor medarbejdernes rolle som trivselsagenter i frikvarterene kan indgå som én af mange samarbejdsmodeller.

Læringspointer i projekterne

- Fritidshjems- og klubmedarbejdernes proaktive rolle i skolegården er med til at skabe inkluderende fællesskaber og mobbefri zoner, der resulterer i bedre trivsel, færre konflikter og undervisningsparathed.
- Medarbejdernes planlagte aktiviteter skaber tryghed for børn, der finder det svært at navigere i et ustruktureret rum, hvor legekammerater og aktiviteter er til forhandling.
- Medarbejdernes tilstedeværelse i frikvarterene sikrer mere undervisningstid for lærerne.
- Trivsel på skoleskemaet. Kontinuerligt arbejde med trivsel blandt eleverne er vigtigt i samarbejdet mellem lærere og klubmedarbejdere.

Man kunne også arbejde med:

- "Formiddagscafe"/"Åben cafe" i spisefrikvarteret med mulighed for at spise frokost, lave mad, lave lektier, hænge ud, snakke med en voksen m.v.
- Opsøgende medarbejder, som ikke har en igangsætterfunktion, men i højere grad fungerer som opsøgende i forhold til elever, der går alene, hjælper til med at løse konflikter eller står til rådighed for samtaler med elever, der udtrykker behov for dette.
- Musik – musik i skolegården, kor og mulighed for at benytte skolens/fritidsklubbens øvelokale mens en medarbejder instruerer.
- Tjek andre idéer på "Kickstarter" på www.interventionsforskning.dk og www.gamebooters.dk – sites, der giver gode råd til, hvordan man får "kickstartet" fysisk aktivitet i frikvarteret.

4.2. "Fokus på at få fællesskabet til at fungere" – trivsel på programmet

Mange lærere kæmper dagligt med konflikter, uro og dårlig stemning i undervisningen. Tiden, der bliver brugt på at skabe ro og få udredt diverse problematikker, går fra den sparsomme undervisningstid, hvilket konstant sætter lærere i et dilemma: Skal tiden bruges på undervisning eller sociale udfordringer i klassen? I fritidshjemmene og fritidsklubberne har medarbejderne en dagsorden, der betyder, at *trivsel* og *sociale kompetencer* er de primære læringsmål og fokusområder, hvilket har givet medarbejderne en lang række erfaringer med at se og arbejde med sociale udfordringer i forskellige børnegrupper.

I samarbejdet med skolen, har en lang række fritidshjem og klubber derfor valgt at videreføre dette fokus, og især lagt vægt på, at trivsel er en forudsætning for læring. I dette afsnit beskrives en række trivselsprojekter, og deres betydning for børnene og medarbejderne.

Trivselsuge

Medarbejderne i et fritidshjem satte for alvor trivslen på dagsordenen, da de udnævnte en uge i efteråret til "Trivselsuge", der sluttede af med en "Trivselsdag". Alle lærere fra 0.-3. klasse blev opfordret til at have fokus på trivsel i løbet af skoledagen. I 0.-klasserne arbejdede de fx med anti-mobbeprogrammet "Fri for Mobberi", som de kort tid forinden havde påbegyndt, mens en 2. klasse begyndte dagen med en halv times snak om rela-

tioner og trivsel samt fik igangsat "Fri for mobberi"-konceptet.

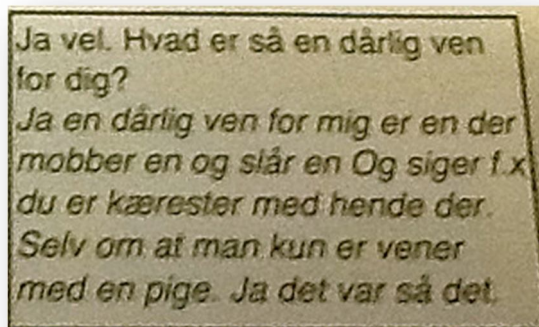
Intentionel praksis – Aktiviteter med et formål

På fritidshjemmet blev der iværksat en lang række trivselsaktiviteter, som teater, dans, fælles kreative projekter; fx et stort "vennehjerte" der blev hængt op og et "vennetræ", hvor børnene skulle trække tråde til dem de kaldte venner. Alle aktiviteterne havde et klart formål, der skulle sikre bedre trivsel blandt børnene. Når børn fx i løbet af ugen kom og fortalte, at de kedede sig, viste en medarbejder dem vernetræet, og de mange tråde som førte hen til barnets navn, hvilket fik børnene til at se, at der var en hel del børn, som anså dem for at være en god ven og legekammerat, og som de med fordel kunne spørge om at lege.

Børnenes avis – plads til refleksion

Et andet tiltag var en avis, som børnene selv stod for at lave. De interviewede andre børn om venskaber, mobning mv. og tog billeder. Efterfølgende brugte de udtalelserne og billederne i avisen.

En drengs refleksion om en dårlig ven bragt i "Børnenes avis"

Ved at give børnene mulighed for selv at spørge hinanden om emner som mobning, skabte medarbejderne et refleksionsrum for børnene, hvor deres meninger blev udtrykt og debatteret.

Trivselsambassadører

Et tredje tiltag var 8 børn, der skulle fungere som fritidshjemmets trivselsambassadører. Gruppen var bevidst sammensat af ressourcestærke børn, der generelt "opførte sig pænt", og børn, der ofte havde svært ved at finde på noget at lave og derfor nemt endte i konflikter. Formålet var at oplære børnene i konfliktløsning, så de efterfølgende kunne skabe bedre trivsel blandt de andre børn, samt at involvere dem i planlægning af Trivselsdagen. Ansvaret skulle sikre et engagement, der opfordrede til at være gode rollemodeller for de andre børn. Inden selve trivselsugen deltog børnene i 2 dages kursus, hvor en medarbejder havde fokus på:

- Hvordan man tackler og forhindrer mobning i klassen og på skolen
- Information om giraf- og ulvesprog
- Gennemgang af konfliktrappen
- Forberedelse og deltagelse i Trivselsdagen

- Arbejde med forskellige opgaver og problemstillinger om trivsel

Efterfølgende havde de en dag med eksamen, hvor de skulle gå rundt blandt børnene og vise, hvad de kunne.

Hele gruppen bestod og fik tildelt et skilt med teksten "trivselsambassadør", som de havde om halsen under hele trivselsugen.

Fra ballademager til forbillede

Medarbejderne fortæller efter trivselsugen, at børnene deltog med stor iver, og trivselsambassadørerne tog opgaven meget seriøst. Børn, som normalt var de første til at sætte konflikter i gang, gik i stedet ind og mæglede, når andre børn havde svært ved at finde en løsning. En medarbejder udtrykker det sådan:

"De andre børn plejer at "flygte" fra dem, men nu stolede de på dem og kom ligefrem for at spørge dem om hjælp."
(Fritidshjemsmedarbejder)

Børnene giver selv udtryk for, at det var noget særligt at være trivselsambassadør. En af drengene fortæller, "man lærte noget, og man hjalp de andre". Flere af børnene spurgte efter trivselsugen, om de ikke godt måtte være trivselsambassadører igen en anden gang.

Undervejs i forløbet med trivselsambassadørerne var der en voksen tilknyttet, der sørgede for at følge op på børnenes oplevelser. Ind i mellem holdt de møder, hvor de sammen drøftede, hvordan man bedst kunne løse en given konflikt.

Ansvaret, børnene fik tildelt, og refleksionerne, medarbejderen satte i gang, havde tilsammen en yderst positiv effekt på såvel gruppens som de andre børns trivsel.

Konflikter spilles – social træning

Et andet sted i kommunen valgte medarbejderne fra en fritidsklub at videreudvikle deres erfaringer med rollespil som et socialt redskab ved at udforske 'forumteater' i deres pædagogiske arbejde. Hele efteråret øvede og afprøvede klubbens medarbejdere og medlemmer konceptet, for til foråret at videreføre erfaringerne i en skoleklasse, hvor emner som 'mobning', 'død', 'at være ked af det' eller andre sociale udfordringer bliver taget op.

Info om forumteater

Forumteater er en interaktiv teaterform, hvor medarbejderne præsenterer/spiller en tilspidset eller problematisk situation. Når konflikterne er på sit højeste afbryder en 'game master' (medarbejder) og får tilskuerne (de deltagende børn) til at give et bud på mulige årsager til problemerne og forslag til løsninger eller ændringer. Derefter spiller børnene og medarbejderne de nye ideer og handlinger.

Tydelige voksne – en plads til alle

Medarbejderne samlede en gruppe børn i et lokale, hvor de forskellige konflikter blev spillet. Børn, som ikke ønskede at spille med, var velkomne til at sidde på gulvet og deltage i diskussionerne omkring konflikterne.

Det var en klar aftale, at der ikke måtte grines af hinanden, og at ingen udleverede andre, når spillet var slut. De voksne skabte en seriøsitet omkring spillet ved selv at være engageret i spillet, have et tydeligt kropssprog og sætte klare rammer for spillet. Medarbejdernes klare regler og engagement skabte et trygt rum, hvor børn, som ellers

ikke plejer at sige sin mening, kom på banen. En medarbejder fortæller det sådan:

"Det er skægt at høre deres refleksioner og opleve børn, som ikke er så højtråbende i hverdagen, være på på en helt anden måde. Der bliver en stemme til alle."

(Klubmedarbejder)

Sociale værktøjer kommer i spil

I klubben oplever medarbejderne, hvordan børnene kan stå i konfliktsituationer, de har svært ved at tackle. Det handler ikke så meget om, at de ikke ved, hvordan de skal løse problemet, men at de ikke har *erfaringer* med det. Forumteater er derfor et rigtig godt værktøj til at afprøve løsningsmodeller og skifte perspektiv i konfliktsituationer, hvilket ruste dem til hverdagssituationer. En medarbejder forklarer efter at have oplevet børnene spille deres konflikter i den trygge sammenhæng:

"Vi er overraskede over, hvor gode børnene er til at løse konflikter. De har en masse værktøjer, det handler om at få dem italesat og brugt, så de selv kan bruge dem i hverdagen."

(Klubmedarbejder)

Forumteater har ikke kun givet børnene nogle brugbare redskaber til at løse konflikter, det har også motiveret medarbejderne i deres videre arbejde:

"Vi er blevet bekræftet i, at børn kan meget mere, end vi tror. At se dem være så aktive og være medspillende, det er med til at motivere os."

(Klubmedarbejder)

Trivsel med en klasse – skole i fritten

Et tredje sted i kommunen indgik et fritidshjem et samarbejde med en klasselærer om at skabe bedre trivsel i en skoleklasse, der var præget af konflikter og uro. Formålet var, at børnene skulle blive bedre til at løse mindre konflikter selv, og generelt ville de gerne komme de mange konflikter mellem børnene til livs, så der kunne komme mere arbejdsro i klassen.

Trivsel i mindre grupper

Klassen blev i skoletiden inddelt i mindre grupper, der blev nøje udvalgt på baggrund af klassens dynamikker og udfordringer. En fritidshjemsmedarbejder blev tilbage i klassen sammen med læreren og en lille gruppe, der skulle arbejde med at indlære ord. Imens gik de resterende grupper ned i fritidshjemmet med hver deres medarbejder, hvor programmet var 'trivsel':

- Den ene gruppe skulle udarbejde trivselsregler og highlighte dem på plakater, der efterfølgende skulle hænges op på skolen og i fritidshjemmet.
- En anden gruppe arbejdede med samarbejdsopgaver, der skulle gøre børnene opmærksomme på de sociale spilleregler.
- For at forebygge pigefnidder blev pigerne samlet, og gennem diverse sy-aktiviteter, fik de drøftet deres indbyrdes relationer.
- Alle børnene underskrev en trivselskontrakt, de havde skrevet i fællesskab.
- For at anskueliggøre projektet blev der anvendt kugler i et glas, som kunne visualisere overfor børnene, hvis de f.eks. havde haft en konfliktfri dag.

Projektet strakte sig over 14 dage, 3-4 dage pr. uge, hvor grupperne skiftedes til at være de forskellige steder.

Pige underskriver klassens trivselskontrakt

"Det er rart at snakke om venner i en lille gruppe" – børnenes perspektiv

Som overskriften indikerer, så oplevede børnene, at de små grupper gjorde det nemmere at tale om bestemte emner og få en ærlig snak i gang.

Medarbejderne sørgede også hele tiden for, at børnene oplevede, at deres mening blev taget alvorligt. De brugte samtalerne og samarbejdsøvelserne til at skabe nye dynamikker i klassen.

Et barn udtaler efter trivselsforløbet:

"Jeg har lært, at piger og drenge godt kan lege sammen."

(Kasper, 2. kl.)

Børnenes arbejde med trivselsopgaver og refleksion var med til at ændre klassens negative klassekultur, der som Kasper udtaler det, kom til udtryk i nye fællesskaber.

"Det var dejligt at 'være i skole' i fritten" – miljøskifte

Trivselsaktiviteterne fandt som skrevet sted i skoletiden og havde på lige fod med fagundervisningen et tydeligt formål. Børnene oplevede alligevel skoledagene væsentlig anderledes end normalt. Som ovenstående citat indikerer, så fremhævede børnene fritidshjemmets rammer som et positivt aspekt i forløbet.

Lærerne og medarbejderne fortæller i en fælles evaluering, at det for nogle børn havde en helt afgørende betydning for deres motivation og indlæring, at skolens rammer blev byttet ud med fritidshjemmets. Fritidshjemslederen forklarer det sådan:

"Børnene oplever en friere og ofte mere inkluderende tilgang til læringsprincippet i fritidshjemmet. Det gjorde, at fagligt svage børn fik en anden og mere motiverende tilgang til de opgaver, de fik stillet, og derfor fik en positiv oplevelse og et større udbytte af projektet."

(Fritidshjemsleder)

De positive oplevelser med trivselsopgaverne og refleksionerne var desuden med til at højne en del børns selvværd og selvtillid, hvilket kom til udtryk i deres engagement i skolens resterende undervisning.

Trivsel skaber færre konflikter og bedre indlæring – lærernes perspektiv

Klassens lærere har udtrykt stor tilfredshed med projektforsløbet, ikke mindst fordi bedre trivsel blandt børnene har haft stor betydning for klassens konflikter, uro i timerne og børnenes motivation og indlæring. Lærere, som ikke var involveret i projektet, har siden efterspurgt, om lignende projekter kan finde sted i deres respektive klasser.

Læringspointer i projekterne

- Medarbejderne skaber trivsel blandt børnene ved at se og ændre på gruppedynamikker.
- Medarbejderne skaber rum for refleksion ved at give børnene medansvar i forskellige aktiviteter.
- Skolens kendskab til mistrivsel for hele klasser kan danne grundlag for medarbejdernes målrettede trivselsindsatser i skolen, fritidshjemmet og klubben. Samarbejdet er derfor vigtigt i forhold til at skabe en bedre hverdag for børnene.
- Medarbejderne skaber trygge rum med klare regler og rammer, hvor børnene har mulighed for at udvikle sociale kompetencer.
- Fritidshjem og klubmedarbejderne kan bidrage med social træning med enkelte børn og i gruppesammenhæng, hvor de lærer at agere hensigtsmæssigt sammen med andre.
- Miljøskifte er vigtigt for mange børn, men er afgørende for enkelte børns trivsel og læring i skolesammenhæng. Derfor er klubbens og fritidshjemmets fysiske rammer og medarbejdere et vigtigt alternativt læringsmiljø til skolen.

Man kunne også arbejde med:

- "Mentor-forløb", hvor en elev over længere tid indgår i en mentor-relation til en mentee med henblik på integration i et klassefællesskab.
- Systematiske trivselsundersøgelser – www.klassetrivsel.dk
- Systematiske brobygningsaktiviteter i overgangen fra indskoling til mellemtrin og fra mellemtrin til udskoling.
- Mødested på skolen for børn, som ikke kan rummes i undervisningen. Medarbejderne tilbyder elever en pædagogisk aktivitet, der understøtter deres sociale kompetencer, samt skaber dialog og refleksion, hvor eleven kommer med egne

bud på konstruktive måder at imødekomme konkrete udfordringer på.

4.3. "Det er fedt at lave noget sammen, og så lærer vi også noget" – Forpligtende fællesskaber og supplerende undervisning

Elever arbejder dagligt med at få styr på den rigtige stavning, matematiske udregning, morale i eventyr m.v. For nogle elever er indlæring en daglig kamp, der gør skoledagen til en udfordring.

Fritidshjems- og klubmedarbejderne arbejder dagligt med kreative aktiviteter, hvor forskellige temaer og formål indgår.

En række fritidshjem og klubber indgik i efteråret i et samarbejde med en lærer, hvor medarbejderne netop skulle bruge deres erfaringer med kreative og alternative læringsformer som supplement til den faglige undervisning.

Nogle steder er det blevet til kreative forløb i fritidshjem og fritidsklubben, og andre steder har en medarbejder været en del af skoleundervisningen, hvor kreative læringsformer er blevet taget i brug, for at sikre indlæring hos flest mulige elever.

En oplevelse af Burma

Et fritidshjem valgte at samarbejde med den lokale skole i forbindelse med en emneuge. Børnene arbejdede både i skolen og fritidshjemmet med emnet 'Burma'. Den faglige viden, som børnene modtog i skolen, supplerede medarbejderne i fritidshjemmet med konkrete og praktiske erfaringer, der knyttede sig til den burmesiske kultur.

Om eftermiddagen lavede børnene flag, dekorede plancher, tilberedte og spiste mad fra Burma - med fingrene, naturligvis. Spil på iPads blev erstattet med burmesiske madopskrifter. Børnene fik en fornemmelse af den store fattigdom, som flertallet i Burma lever under, ved at kigge efter i skraldespanden hver dag, for at se om mad gik unødigt til spilde. Børnene fulgte desuden med i regnskabet for at forstå, hvor svært det er at overholde et stramt budget.

Ved selv at smage, mærke og arbejde kreativt med Burma i fritidshjemmet, fortæller medarbejderne, at skoletemaet fangede børnenes interesse – også dem, som finder boglige informationer udfordrende. Samtidig erfarer fritidshjemsmedarbejderne, at børnene værdsatte at have et fælles tema, som hele fritidshjemmet var sammen om.

Fabler gøres levende

På et andet fritidshjem indgik medarbejderne et samarbejde omkring temaet 'fabler – etik og morale'.

I skolen læste og lærte eleverne fra 2 3. klasser om fabler i danskundervisningen og malede fabelhistorier i billedkunsten. To medarbejdere fra fritidshjemmet var med i billedkunsttimerne, for efterfølgende at fortsætte temaet om fabler – etik og morale – 10 fredage i fritidshjemmet.

Børnene meldte sig til at medvirke i projektet og forpligtede sig samtidig til at deltage mindst 5 gange – en arbejdsform, der var ny for fritidshjemmet. Om eftermiddagen kom bøgerne op af tasken igen, men denne gang for at få styr på, hvordan de læste fabler bedst kunne illustreres i papir og filt. Der blev diskuteret moraler og etik, mens papir og filt blev foldet og syet til et hav af fabeldyr i flotte former og farver.

¹ Downloaded fra <http://www.flickr.com> (flying Irish 1977)

Dukketeater og iPads – en grund til at lære ...

Afslutningsvis opførte børnene et dukketeater, hvor de spillede og fortalte historien, imens især drengene med stor koncentration optog stykket på iPads og til slut genfortalte moralen foran kameraet.

Det synlige arbejde med dukketeateret og optagelserne i fritidshjemmet betød, at børn, der i første omgang ikke fandt nogen interesse for projektet, sluttede sig til, og pludselig kunne se en grund til at få øvet fabelfortællingerne og deres morale – ellers kunne de ikke være med.

"Hov, det er da vores danskbog" - En sammenhængende dag

Et barn reagerede straks på, at en fritidshjemsmedarbejder tog danskbogen frem midt i papir- og filterarbejde. Bogen blev et symbol på samarbejdet med skolen, fortæller en af medarbejderne. "Vi måtte også have fat i dansklæren, da vi blev i tvivl om, hvilke moraler, der passede til hvilke fabler," tilføjer hun. "Der fik vi gavn af lærerens faglighed." Børnene omtaler også samarbejdet og sammenhængen mellem skole og fritidsliv som noget positivt;

"Det er godt, at fritten følger med i det, som sker i skolen, for det er jo noget, vi bruger meget tid på".

(Sandra, 3. kl.)

"Nu husker jeg det bedre" – en god læringsform

Flere af børnene fortæller om det spændende i at have det samme tema i skolen og fritidshjemmet, og det at lave noget kreativt med et skoletema. Børnene giver udtryk for, at det kreative arbejde med temaet har ført til bedre læring.

Emma og Mette fortæller:

"Det er anderledes, man har først læst det i en bog, og så skal man lave noget kreativt."

(Emma, 3. kl.)

"Man lærte mere ved at lave teater ud af fablerne, det var nemmere at huske historierne og moralen".

(Mette, 3. kl.)

Alle børnene er med i undervisningen – et lærerperspektiv

Billedkunstlæreren, der samarbejdede med fritidshjemsmedarbejderne og desuden medvirkede i flere af dansktimerne, bekræfter fordelene ved fritidshjemmets kreative arbejde med fabler.

"Børnene har helt styr på fabler, hvilket helt klart skyldes deres kreative arbejde med historierne. Når vi har fri-skrivning, kan alle byde ind med noget – alle har en fornemmelse af, hvad fabler er – det er tydeligt, at det er arbejdet ind på en helt anden måde."

(Lærer)

Hun tilføjer, at det kun er en fordel at samarbejde om et emne på denne måde, for fritidshjemmet har nogle helt andre erfaringer og muligheder for at arbejde kreativt med børnene. Hun tilføjer:

"Det betyder meget at se den tryghed, som bogligt svage elever oplever ved at kende fabelfortællingerne så godt."

(Lærer)

Samlet set har erfaringer med at arbejde med samme emne i fritidshjemmet og i skolen været rigtig positiv. Interessen og engagementet blandt børnene har været stor, og lærerne oplever, at bogligt svage børn har fanget emnet på en helt anden måde end ellers. Den kreative og praktiske arbejdsform, som klub- og fritidshjemsmedarbejderne er eksponenter for, kan derfor med fordel supplere den boglige tilgang, der typisk finder sted i skoleundervisningen.

Læringspointer i projekterne

- Klub- og fritidshjemsmedarbejdere har med deres mange forskellige uddannelser en faglig viden, som de kan bruge til at etablere supplerende læringsforløb i skole- og frit/klubtid.
- Kreative, alternative læringsformer giver bogligt svage børn bedre mulighed for indlæring.
- Medarbejdernes kreative tilgang, der ender ud med et konkret produkt/projekt, er med til at motivere elever, som først lærer noget, når de kan se meningen med indlæringen.
- Når to fagligheder supplerer hinanden, betyder det, at flere børn får interesse og forståelse for skoletemaer.

Det kunne man også gøre:

- Samarbejde omkring længerevarende tematiserede aktiviteter – f.eks. musical- og teaterprojekter, hvor kostumer sys under instruktion af klub/frittens kreamedarbejdere og tekst/musik skrives og øves sammen med musikmedarbejderen.
- Medarbejderen som "læringsagent" med specielt fokus på at introducere nye læringsstile og -rum – f.eks. i forbindelse med matematik, hvor en købmandshandel med prisskilte mv. kan foregå i fritidshjemmet i forbindelse med læring af decimaltal, kroner og øre.
- Medarbejdere underviser i valgfag, hvor de besidder særlige kompetencer – billedkunst, drama, musik m.v.
- Skifte location og tage eleverne med i klubben/fritidshjemmet – f.eks. i håndarbejde og design, musik m.v.

4.4. Opsamling på læringspointer fra projekterne

Projekterne afspejler først og fremmest diversiteten, der findes i samarbejdet mellem skole og klub/fritidshjem, lærer og medarbejdere. Medarbejderne har fungeret som trivselsagenter i skolegården, samarbejdet om at arrangere trivselsprojekter i fritidshjem/klubben og skolen, støttet elever i deres sociale udvikling og arrangeret supplerende aktiviteter til skolens fagundervisning.

Medarbejdernes arbejde har i høj grad handlet om TRIVSEL – hvad enten det har været i skolegården, i klasselokalet eller i klubben/fritidshjemmet. Medarbejdernes fokus på trivsel afspejler den verden, som de kommer fra, hvor læringsmålene primært er *trivsel* og *social udvikling*.

Projekterne viser, at medarbejderne er gode til at arbejde med børnenes indbyrdes relationer og dynamikker samt tilrettelægge forløb, hvor der arbejdes på at ændre dårlige mønstre i børnegruppen. Det er kommet til udtryk i diverse trivselsprojekter fx trivselsambassadørerne, der gik fra at være ballademagere til forbilleder, børn der spillede forskellige konflikter i Forumteater og børn, der pga. samarbejdsøvelser og refleksioner tilrettelagt af medarbejderne fandt ud af, at piger og drenge godt kan lege sammen.

Ud over at give børnene en sjovere og bedre skoledag skabte trivselsprojekterne også koncentration og ro i undervisningstimerne. Erfaringen fra frikvarterprojekterne viste dog også, at enkeltstående trivselstiltag sjældent kan stå alene – konflikterne vendte tilbage efter projekternes afslutning. Derfor er et kontinuerligt samarbejde mellem lærere og klubmedarbejdere vigtigt.

Nogle fritidshjem og klubber etablerede supplerende fagundervisning med kreative tiltag, dukketeater og madlavning. Initiativerne byggede på medarbejdernes erfaring med kreative aktiviteter og evne til at fange børnenes motivation. Projekterne viste, at den kreative tilgang især hjalp fagligt svage børn og børn, som har svært ved at se meningen med undervisningen og indlæringen.

Andre projekter viser, at for en lang række børn er fritidshjem/klubmedarbejderne og fritids-

hjem/klubbens rammer et godt alternativt læringsmiljø til skolen, mens miljøskifte for enkelte børn er helt afgørende for deres sociale og faglige udvikling. Denne betydning handler bl.a. om, at klubmedarbejdere i modsætning til lærere ikke "har noget på børnene", forstået på den måde, at de ikke skal give karakterer m.v. Relationen mellem klubmedarbejderne og børnene er derfor mere uformel.

Projekterne har desuden vist, at samarbejdet kan sikre, at læreres kendskab til klasser og enkelte børns mistrivsel kan danne grundlag for relevante forløb med børnene, hvor begge parter bidrager med deres kompetencer. I det videre samarbejde er det vigtigt at skabe et fælles sprog for lærere og fritidshjem/klubmedarbejdere og definere roller i de forskellige samarbejdsformer, for at sikre en relevant og ligeværdig indsats.

Projekterne har også givet indsigt i den forskel, der er på, hvordan skole og fritidshjem/klubber arbejder. Hvis samarbejdet skal fungere ligeværdigt i fremtiden, er det derfor nødvendigt på ledelsesplan at skabe rammer og strukturerer, så lærere og fritidshjems- og klubmedarbejdere kan byde ind med ideer og planlægning både før, under og efter diverse forløb og indsatser.

Desuden ser de to faggrupper i nogen grad på læring ud fra hver deres optik, hvilket gør det vigtigt at afsætte tid til fælles refleksion, hvor forståelse for hinandens synsvinkel kan finde sted. Det bliver også vigtigt at have et fælles sprog, herunder forståelse for hinandens pædagogiske redskaber såsom TPL- og LP-skemaer.

Tilsammen er der en lang række læringspointer fra projekterne, som vi for overskuelighedens skyld har samlet i skemaet på næste side. Læringspointerne og erfaringerne fra projekterne understreger, at det giver rigtig god mening, at lærernes og fritidshjem/klubmedarbejdernes forskellige kompetencer spiller sammen, når det handler om at sikre en god og lærerig dag for alle børn.

Læringspointer i projekterne

- Fritidshjems- og Klubmedarbejdernes proaktive rolle i skolegården er med til at skabe inkluderende fællesskaber og mobbefri-zoner, der resulterer i bedre trivsel, færre konflikter og undervisningsparathed.
- Medarbejdernes planlagte aktiviteter skaber tryghed for børn, der finder det svært at navigere i et ustruktureret rum, hvor legekammerater og aktiviteter er til forhandling.
- Medarbejdernes tilstedeværelse i frikvarterene sikrer mere undervisningstid for lærerne.
- Medarbejderne skaber trivsel blandt børnene ved at se og ændre på gruppedynamikker.
- Medarbejderne skaber rum for refleksion ved at give børnene medansvar i aktiviteter.
- Skolens kendskab til mistrivsel for hele klasser kan danne grundlag for medarbejdernes målrettede trivselsindsatser i skolen, fritidshjemmet og klubben. Samarbejdet er derfor vigtigt i forhold til at skabe en bedre hverdag for børnene.
- Medarbejderne skaber trygge rum med klare regler og rammer, hvor børnene har mulighed for at udvikle sociale kompetencer.
- Fritidshjem/klubmedarbejderne kan bidrage med social træning med enkelte børn og i gruppesammenhæng, hvor de lærer at agere hensigtsmæssigt sammen med andre.
- Miljøskifte er vigtigt for mange børn, men er afgørende for enkelte børns trivsel og læring i skolesammenhæng. Derfor er klubbens og fritidshjemmets fysiske rammer og medarbejdere et vigtigt alternativt læringsmiljø til skolen.
- Klub- og fritidshjemsmedarbejdere har med deres mange forskellige uddannelser en faglig viden, som de kan bruge til at etablere supplerende læringsforløb i skole- og frit/klubtid.
- Kreative, alternative læringsformer giver bogligt svage børn bedre mulighed for indlæring.
- Medarbejdernes kreative tilgang, der ender ud med et konkret produkt/projekt, er med til at motivere elever, som først lærer noget, når de kan se meningen med indlæringen.
- Trivsel på skoleskemaet. Kontinuerligt arbejde med trivsel blandt eleverne er vigtigt i samarbejdet mellem lærere og klubmedarbejdere.
- Det er vigtigt at formulere en fælles målsætning for samarbejdet og aftale rollefordeling mellem fritidshjem/klubmedarbejder og lærer.
- Det er vigtigt at have formelle kommunikationsveje/strukturer for samarbejdet, hvor lavpraktiske såvel som pædagogiske informationer skal videregives mellem de to samarbejdspartener.
- Det er vigtigt at have et fælles sprog for fritidshjem/klubmedarbejdere og lærer, herunder at have kendskab til samme pædagogiske redskaber (fx at begge parter kender til LP-modellen, TPL-skemaer, handleplaner, elevplaner mv.). Fælles sprog er med til at skabe gode arbejdsvilkår og ligeværdighed mellem faggrupperne.
- Når to fagligheder supplerer hinanden, skaber det grundlag for en god og lærerig dag for alle børn!

5. Så er den gal igen ...

Perspektiverende outro

Der er sket meget siden "projektet" primært handlede om at holde de unge væk fra de "usunde fritidsinteresser" på gadehjørnet! De pædagogiske strømninger og dagsordener har ændret sig, og det samme gør sig gældende i forhold til de forventninger og krav, som såvel medlemmer, forældre og politikere har til arbejdet i fritidshjem og klubber.

Den gode nyhed er så, at fritidshjem og klubber i vid udstrækning løbende har formået at omstille sig i forhold til at kunne håndtere nye samfundsmæssige udfordringer, hvilket dog heller ikke bør komme som den store overraskelse. Det, at man til dagligt arbejder med børn og unge, hvor der ofte sker noget uforudset, er vel reelt den bedste træning i den omstillingsparathed, som udgør en hel central kompetence i det pædagogiske arbejde!

Det er denne evne til omstilling, som nu for alvor skal aktiveres – ikke blot i det konkrete møde med børn og unge – men også i forhold til en række helt centrale udfordringer, som for alvor sætter fritidshjem og klubber under pres:

- Børne- og ungdomslivet udfoldes i stadig stigende omfang i det virtuelle rum, hvilket betyder, at de børn og unge, der tidligere hang på gadehjørnet, nu "hænger" foran forskellige skærme, som i stadig mindre grad er placeret i fritidshjemmet og klubbens "computerrum".
- Det, at børne- og ungdomslivet i stadig stigende grad udfoldes i et tilgængeligt virtuelt rum, medfører radikale forandringer i forhold til børn og unges måder at være sammen på – og på hvordan man som voksen interagerer med børn og unge, som på nogle områder optræder mere kompetent end en selv. Disse forandringer kræver, at man som fritidshjem og klub forsøger at genbeskrive "projektet", så det giver mening ind i en tid, hvor såvel arenaer som relationer til såvel jævnaldrende som voksne er i opbrud.

- Skolereformen og den længere skoledag, som presser specielt fritidshjem og klubber på deres "primetime" i tidsrummet 13-16 betyder samtidig, at en del medarbejderne skal ind i skolen, hvor der skal ages med afsæt i nogle andre præmisser end i klubben. Hvor fritidshjem og klub i vid udstrækning har været et frirum, hvor børn og unge har kunnet gøre det, de har lyst til, handler hele skoledagen om undervisning – der er fokus på læring og "pligt". Den aktivitet, der i fritidshjem og klubben tidligere handlede om at have det sjovt, bevægelse, gode fælles oplevelser har nu fokus på at understøtte projektet med at lære! Hertil kommer, at medarbejderen skal finde sig selv i en funktion, hvor de kan supplere læreren og varetage understøttende undervisning.

Sat på spidsen kan man udtrykke det sådan, at der hvor arbejdet i fritidshjem og klubber tidligere i vid udstrækning var forankret i et samvær omkring en fælles aktivitet i nogle konkrete fysiske rammer, er der sket en udvikling hen i retning af, at det pædagogiske arbejde finder sted på nogle andre arenaer. Arbejdet bliver således stadig mere matrikel- og grænseløst, og det er i mødet med denne virkelighed, at fritidshjem og klubber får stærkt brug for deres "genetiske" evne til omstillingsparathed!

Fagligheden er bærbar!

Det har reelt været opmuntrende at opleve, hvordan fritidshjem og klubber, efter lidt forståelig tøven og nogle praktiske udfordringer i form af en lockout, med afsæt i en solid faglighed har kastet sig ud i projektet med at selv at være med til at skrive en dagsorden – i stedet for "blot" at lade sig diktere af dagsorden.

Endnu mere opmuntrende har det været:

- At tale med såvel elever som lærere, som reelt samstemmende udtrykte, at det har været en god oplevelse at have pædagoger i skolegården, i klasserummet, med på kolonier og hvor I ellers har været.

- At tale med medarbejdere, der peger på, at de – på trods af de begyndervanskeligheder, der altid vil være i forbindelse med store organisationsændringer og kulturer, der skal fungere sammen – grundlæggende har oplevet det som godt og fagligt udfordrende at arbejde på skolen.

Håbet er, at denne "rapport" i nogen grad kan medvirke til at inspirere den proces yderligere, således at fritidshjem og klubber også i fremtiden er centrale/vigtige aktører, når det gælder om at gøre børn og unge "så dygtige de kan", når de gælder såvel de faglige udfordringer i skolen, som alle de andre udfordringer, livet byder på!

Hvis man skal kunne varetage denne funktion, er det vigtigt at såvel den enkelte pædagog som fritidshjem/klub ikke tilpasser sig den aktuelle dagsorden, men med afsæt i en solid faglig tradition vælger at holde fast i, at de faglige kompetencer skal ses i et nært samspil med såvel de personlige som sociale kompetencer, og hvor fokus ikke er undervisning, men "læring" og "livsmestring"!

Særligt i forhold til de "20 pct.", der hænger lidt i forhold til uddannelsesprojektet, har fritidshjem og klubber en særdeles vigtig funktion, fordi den daglige "on the job-training" har gjort dem gode til at arbejde med motivation og skæve vinkler til læring.

Fagligheden er formbar!

Det er så samtidig også vigtigt, at man kontinuerligt arbejder med at nytolke sin faglige tradition, således at den ikke blot lader sig udfordre og forme af skolereformen, men også af den omstændighed, at børne- og ungdomslivet aktuelt leves på nogle helt andre præmisser end for blot nogle få år siden.

Fagligheden i fritidshjem og klubber er dyrebare!

"Børn og unge har stadigvæk brug for at blive udfordret af "nysgerrige, fagligt dygtige voksne,

som ikke har noget på dem", men som vil noget med dem! "

Der er stadig brug for fællesskaber, hvor børn og unge bliver udfordret af nysgerrige voksne, der stiller de vigtige spørgsmål.

I en understruktureret verden med meget "selvansvar" for at lykkes er der brug for strukturerede frirum, hvor børn og unge i trygge rammer kan forberede sig på projektet med selv at skulle navigere i en verden, hvor de gamle kort ikke længere viser dem vej.

Derfor har fritidshjem og klub som arbejdsform også en fremtid i Fredensborg Kommune! Det er som et "selvstændigt bidrag til at skabe rammer for det gode børne- og ungdomsliv og som en inspirationskilde i forhold til det vigtige projekt, som det at holde skolen op to date på et relevant og meningsfyldt skoleprojekt i 2014 og årene fremover.

God arbejdslyst!